

preto i dnes, už sto päťdesiat rokov po vytvorení svojho spisovného jazyka, chciac-nehciac musí ďalej pracovať v základoch tak dlho stavaného a večne nedostavaného národa. Vie však aspoň toľko ako ktorýkoľvek z jeho spevavých bratov, že uplenením hniezda sa jeho povinnosti nekončia, že prídu až potom. Ale dokiaľ nemá za sebou túto základnú starosť, nemá za sebou nič a nič vlastne ani pred sebou. Na spev je treba aspoň úvetička pod nohami.

Na záver, keďže sme si sľúbili, že budeme pravdiví a teda, že sa nič nezamlčí, nemôžem sa v tejto súvislosti nedotknúť otázky, ktorú už i denná tlač dala spisovateľovi: Ako to, že na rozdiel od českých krajov, na Slovensku nebol spisovateľ inšpirátorom tohto pohybu, ktorý sa práve deje a ani sa nezdá, že by bol na jeho čele? Dokonca v ňom istý čas zohral zdanlivo čudný úlohu?

Nemám na to — robiť komukoľvek advokáta alebo za kohokoľvek vysvetlovať. Ak si položíť protizotázku — ako to, že keď pred pár rokmi viedol Kultúrny život nerovný boj o iskierku demokracie, nedostalo sa mu pomoci z českej strany —, nie je to demagógia, len to napovedá, že všetko je nejaké komplikovanejšie, ako to vyzerá. Na spisovateľskom sjazde som nebol. Vyzeralo to na takú „normálnu“ formálnu akciu, kvôli ktorej sa chodí pozrieť na Prahu, poprípade stretnúť sa s nejakými známymi, alebo zábavne pozorovať, ako od poslednej konferencie, či sjazdu, jedni vo funkciách zdôžiteľli, iní po funkciách zľudšťeli a omladli. Preto som si nerobil z toho ťažkú hlavu a na sjazd som nešiel. Ale vzrušené zprávy o ňom a o slovenských spisovateľoch ma našli i na varnenskej pláži. Čo môžem o tom všetkom povedať? Že takú vážnu vec treba vysvetliť, ak je na to vysvetlenie. A treba to urobiť čím skôr. Kým to spisovateľ neurobí, ktokoľvek má právo dávať mu nepríjemné otázky. Já osobne verím, že takéto vysvetlenie existuje.

Z hľadiska národného kolektíva spomínaný fakt nie je bohvie akým pasívom. Umenie je zakláňaním zla, nie racionálnym návodom na jeho organizované odstránenie. Ak politikom v tomto národe večne suploval spisovateľ, bol to nielen doklad spisovateľových etických kvalít, ale aj doklad o bezmocnosti národa, o tom, že v jeho možnostiach nebolo viac ako zlo zakláňať. Osudy spisovateľa vo funkcii politika boli obyčajne čudné. Prestal byť dobrým umelcom bez toho, že by sa bol stal dobrým politikom. Dôkazov na to máme i v slovenskej politike i v slovenskej literatúre nepríjemne dost'. Preto ma v istom zmysle uspokojuje, ak na čele tohoto dnešného procesu sú v tomto národe už koneční politici a vedci (predovšetkým ekonómovia). Znamená to, že veci národa už nemusia stáť tak zle a že jeho šance sú reálnejšie. I keď to konštatovanie, ktorým som začal tento záver, ma osobne trápi. Verím však a čakám.

Kultúrny život, 22. marca 1968

Alois Mikeščík, Adolf Müller, Ivan Synek Mezinárodní souvislosti našeho vývoje

ÚVAHY K AKČNÍMU PROGRAMU STRANY

Až dosud byla téměř veškerá pozornost naší veřejnosti soustředěna — a to právem — na otázky vnitřního života tohoto státu. Nicméně logika posledního vývoje nastoluje chtít nechtít na pořad dne odvěkou vazbu vnitřní a zahraniční politiky. Zavírat oči před touto skutečností, ne vždycky příjemnou, k ničemu nevede. Historická zkušenost totiž svědčí o tom, že — zvláště v malého státu — je nutno hledat soulad mezi ideálními národními představami a reálnými zahraničně politickými možnostmi.

OSUDOVÉ DILEMA

Národní vzepětí ústila mnohdy v kompromisy, jež byly daleko od původních cílů, a to jen proto, že byla vystavena velkému tlaku mezinárodně politických souvislostí a že zůstala osamocena. Do jaké míry hrozí toto nebezpečí našemu dnešnímu vývoji? Dosavadní zdrženlivost okolního světa je koneckonců stanoviskem, které by nemuselo zůstat bez zpětného vlivu na náš vývoj. Zalekne se proces těchto bariér, nebo poskytuje sám socialistický charakter naší společnosti možnosti k jejich překročení? Jsme přesvědčeni, že takové možnosti existují.

Všichni si uvědomujeme, že pozitivní uplatnění našeho vnitřního vývoje i v zahraniční politice státu se odehrává v rámci, kdy garantem naší bezpečnosti je Sovětský svaz jako světová velmoc, disponující i tím, co je dnes mocensky rozhodující, tj. jaderným potenciálem. Tento faktický stav není přirozeně jediným faktorem našeho pevného přátelství a spolenectví...

V souvislosti s touto základní zahraničně politickou vazbou současného Československa vznikají u naší veřejnosti otázky, jak dalece se mohou důsledky našeho vnitřního vývoje odrazit na zahraničně politických vztazích Československa a jaké existují podmínky pro uplatnění jeho výraznější role tak, abychom nejen vycházeli vstříc našim národním zájmům, ale zároveň napomáhali vlastním přínosem ke kvalitativně novému stupni řešení mezinárodních, zejména evropských problémů. Je řešitelné uplatnění zájmů ČSSR bez oslabení dosavadních a osvědčených základů jeho dnešní bezpečnosti?

Úvahy na toto téma se v průběhu demokratizačního procesu již objevily v podobě nejrůznějších myšlenek o aktivní neutralitě, rakouském příkladu, jugoslávské cestě atd. Nepochybně se objeví i další. Strana jako vedoucí síla tohoto procesu nesmí tyto myšlenky ignorovat, nýbrž měla by proti nim postavit vlastní alternativy dostatečně přesvědčivé, aby mohly získat většinu našich obyvatelů...

JAKOU CESTU ZVOLÍME?

Jsmo především toho názoru, že dnes — a dokonce již delší dobu — existují zdaleka nevyužitě reálné možnosti v rámci spolupráce se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi podstatně zvýšit podíl naší aktivní úlohy při formování koordinované zahraniční politiky. Je nesporné, že každá socialistická země může přispět svým pohledem (přirozeně ovlivněným i jejími specifickými zájmy, jejími kontakty a možnostmi) k utváření takové zahraniční politické linie-socialistických zemí, která by nejadekvátněji vyjadřovala jejich společné zájmy. Jde tedy o to, tyto možnosti uvážení, ale zároveň odvážně využívat.

ZÍSKÁME DALŠÍ SPOJENCE?

Zahraněční politika nejsou jen mezivládní vztahy a diplomacie. Patří k ní také kontakty obyvatel a styky jednotlivců a skupin. . . V tomto směru nabízí právě demokratizační proces v naší zemi dosud nebyvalé možnosti především pro získání nových spojenců, a to v těch vrstvách obyvatel evropských států, jejichž objektivní vývoj směřuje k socialismu, které však se až dosud pod vlivem nejrůznějších forem antikomunismu chovaly nejen k nám, ale k celé takzvané východní Evropě přinejmenším zdrženlivě. Z tohoto hlediska by mohl být dokonce přínos ČSSR pozitivní nejen pro náš stát samotný, ale pro celý budoucí vývoj Evropy. Proto se jeví pokračování a maximální rozvinutí demokratizačního procesu nikoliv jako oslabení zahraničně politických zájmů či bezpečnosti ČSSR, nýbrž jako jejich posílení. Taková možnost před touto zemí ještě nebyla, je však třeba ji správně pochopit. Nikoliv jako nereálné mesiášství, které by s přihlédnutím k našim možnostem a při pohledu na mapu mohlo připadat světu poněkud komicky. Nynější možnost vlivu ČSSR na postavení potenciálních spojenců, především v západní Evropě, v jejich vlastních zemích, je omezená. Jestliže se však dokážeme zbavit dosavadních omezených řešení (včetně úzce národních) a zaměřit další vývoj natolik internacionálně, aby se stal syntézou všeho, co je v Evropě vskutku pokrokové, bez ohledu na zemi původu, pak lze pravděpodobně vybudovat u nás takový model společnosti, s nímž se mohou tyto síly identifikovat. Šlo by zřejmě i o to, absorbovat do našeho vývojového procesu všechny ty programové požadavky těchto sil, o nichž jsme se například v řadě případů (spolurozhodování odborů, funkce zájmových organizací aj.) dosud mylně domnívali, že nemohou najít v socialistickém státě uplatnění. Teprve potom může ČSSR úspěšně sehrát svou skromnou úlohu při formování budoucí politické tvárnosti Evropy. Ostatně jsme toho názoru, že Evropa, která by byla výsledkem sjednocovacího procesu tohoto druhu, by se mohla stát významným stabilizačním faktorem v celém světovém dění a dokázala

by také daleko efektivněji přispět k řešení výbušných vztahů mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi.

JAKÉ SPOJENCE MÁME NA MYSLI?

Nejde samozřejmě jen o západoevropské marxistické strany, k jejichž programovým představám o socialismu se začínáme nynějším vývojem přibližovat. . .

Když mluvíme o spojencích, máme na mysli i všechny ostatní síly, které jsou svým společenským postavením objektivně protiimperialistické a hledají v podmínkách svých států optimální modely dalšího vývoje společnosti. Značnou část těchto sil podchycuje dosud — a na tom jsme nebyli bez podílu — západoevropská sociální demokracie ve všech odstínech, v jakých v Evropě existuje, a ve všech stupních upřímnosti či neupřímnosti, v jakých se prezentuje jako nositel socialistických alternativ. Například významným možným spojencem v západní Evropě, který nejbezprostředněji pociťuje nutnost socialistických řešení zvláště v oblasti hospodářství, jsou odborové organizace. Důležitým spojencem jsou i vrstvy pokrokové inteligence. Ve svém potenciálním souhrnu jde o síly, které budou pro další vývoj v západní Evropě rozhodující. Kromě toho je třeba přihlídnout i k tomu, že mohou být nejen samostatným zahraničním politickým partnerem, ale že ve státech vyspělého kapitalismu ovlivňují tvorbu zahraničně politických představ bez ohledu na to, zda jsou v opozici či se zúčastňují (jak některé sociální demokracie) na vládní odpovědnosti. Všichni tyto spojenci by nás měli již nyní aktivně a nahlas podpořit u vědomí, že náš vývoj je i jejich velkou šancí.

LOKÁLNÍ KONFLIKTY V EVROPĚ?

Takto nově pojatá zahraniční politika má například bezprostřední vztah k otázce upevnění naší i evropské bezpečnosti. Současná vojenská strategie světových mocností stále více uznává snižování pravděpodobnosti vzniku globálního jaderného konfliktu a naproti tomu předpokládá spíše možnost vzniku konvenčních a lokálních konfliktů s jejich postupnou eskalací. To se vztahuje i na oblast Evropy.

Široké pojetí zahraniční politiky ČSSR zvyšuje nepochybně naše možnosti působit preventivně na to, aby se riziko lokálních konfliktů v Evropě snižovalo. Lokální konflikt předpokládá totiž již ve fázi přípravy značnou roli nejen armády, ale i širokých vrstev obyvatelstva. Z toho je zřejmé, že politická atmosféra hraje mimořádnou úlohu. Politika působící aktivněji než dříve ve smyslu zlepšování politické atmosféry v Evropě omezuje možnosti antikomunismu v západních státech. . . .

Tedy čím širší je prostor národních zahraničních politik socialistických zemí, tím větší jsou možnosti těchto zemí přispět k upevnění své vlastní i evropské bezpečnosti. Koneckonců specificky národní příspěvky jednotlivých socialistických

zemí v oblasti evropské bezpečnosti existovaly i v minulosti [například ve formě plánů PLR (Rapackého plán), NDR a pod.] a nevedly, jak známo, k oslabování jednoty socialistických zemí. ČSSR také nikdy neváhala takové iniciativy podporovat.

NOVÉ ROZPORY NA OBZORU?

Nová čs. vnitropolitická realita se nesporně dotkne i sféry našich vzájemných ekonomických i kulturních, a tím zpětně i politických vztahů se socialistickými zeměmi. Jestliže připustíme, a to dnes chápou již všichni, že ekonomická reforma vytváří objektivní základnu pro vznik určitých konfliktních situací v těchto vztazích, tím spíše to platí o současném a budoucím politickém vývoji v naší zemi. Avšak tento vývoj, stejně jako ekonomická reforma, je kategorickým požadavkem dalšího socialistického rozvoje Československa. Je tedy nutno přistupovat jako k objektivní realitě ke skutečnosti, že při konkrétním naplňování socialistického internacionalismu mohou vznikat konflikty a třecí plochy. Tak například zesílení tržních rysů v našem hospodářství může vyvolat jisté přesuny v poročích ekonomických vztahů. V této souvislosti se na Západě objevují spekulace a u nás varování, že se tento vývoj může dostat do rozporu se základní zahraniční politickou orientací Československa. Předpokládáme-li však, že tyto konflikty vznikají na neantagonistické socialistické půdě, můžeme oprávněně tvrdit, že existují reálné možnosti jejich řešení. V praxi to ovšem znamená nedramatizovat tyto problémy, nepřevádět je svévolně do roviny nesmiřitelných ideologických rozporů, nýbrž hledat nové cesty jejich citlivého a vzájemně prospěšného řešení. . . .

Tyto úvahy snad alespoň dílčím způsobem ukazují na vztah našeho vnitřního demokratizačního procesu a zahraničně politických možností. Je zřejmé, že zahraničně politický dopad akčního programu strany, jako nejdůležitějšího dokumentu čs. politiky v současné době, nebude vyplývat pouze ze stručných formulací týkajících se bezprostředně zahraničně politických otázek, ale z jeho celkového pojetí včetně prostoru, jaký vytvoří pro všechny naše instituce, politické a zájmové organizace a který jim umožní navázat efektivní spojení se svými přirozenými partnery v zahraničí včetně západní Evropy. I v tomto směru nemůže být akční program koncem, nýbrž začátkem dalšího vývoje naší zahraniční politiky.

Chtěli jsme nadhodit k diskusi otázky, jejichž aktuálnost je podle našeho soudu zřejmá. Snažili jsme se ukázat, že zahraniční politika musí sehrát v procesu demokratizace v naší společnosti aktivní úlohu. To ovšem jednoznačně vyžaduje, aby ti, kdož budou zahraniční politiku tvořit a realizovat, byli v širokém smyslu slova politiky, a nikoliv jen pouhými úředníky nebo kabinetními diplomaty.

(zkráceno)

Rudé právo, 22. března 1968

Doc. Zdeněk Mlynář

Co dál s naší demokracií?

Před dvanácti dny jsem napsal, že hlavní otázkou naší demokracie je, aby vedle tisku, rozhlasu a televize začaly demokraticky fungovat všechny složky a orgány politického systému. Aby odstoupili nebo byli odvoláni lidé, kteří nově fungování politického systému brzdí a nemají důvěru, že ho brzditi nebudou. Myslím, že pohyb v tomto směru v uplynulých dnech nejenom nastal, ale už také vyvrcholil rezignací presidenta republiky. Kdo neodešel dnes, odejde asi zítra, ve straně zřejmě po jedné pléna ústředního výboru. Teď hlavně záleží na tom, kdo přijde na jejich místa.

I „VŮLE LIDU“ SE DÁ ZNEUŽÍT

Nemyslím, že to, co se u nás dnes děje — desítky demisi a abdikací funkcionářů, rezoluce žádající odpovědnost lidí za jejich práci — že to všechno je snad nezdravé, špatné, že to je naše malá česká „kulturní revoluce“. Je to proces zdravý a nutný, **bez tohoto tlaku** by asi náš politický systém nebyl s to provést svou hluboce demokratickou přeměnu. Jde však o to, co musí být smyslem tohoto tlaku: postavit do čela odpovědné a kvalifikované lidi, vytvořit nakonec fungující, právními normami regulovaný demokratický systém.

Dívejme se dobře, zda nyní, kdy svoboda projevu už je, nezahrává hvězda někomu, kdo dovede jen všeobecně po ní dnes volat. Neboť jeho hvězda zhasne v okamžiku, kdy bude položena otázka: Máš svobodu projevu — tak tedy svobodně navrhní, co vlastně dělat. Jak zlepšovat životní úroveň lidí, jak vyřešit reálné bytové krizi, jak provést denivelizaci a při tom zajistit průměrnému dělníkovi slušnou mzdu, jak demokraticky organizovat stát, jak uplatnit vědu ve výrobě?

Myslím, že dnes už jde hlavně o to, abychom tlakem zdola náhodou zase nepodpořili lidi, kteří by opět uměli především populárně řečnit, i když jinými, právě dnes vítanými slovy. Kdo umí křičet, že dům chátará, nemusí ještě být stavitelem, který ho dovede postavit. A my dnes musíme najít právě stavitele, nespěst si je s křiklouny. Pro věc naší demokracie by bylo zrovna zhoubné, kdyby potřebné vysvětlění způsobilosti mělo mít zase jen jednu „kádrovou položku“, byť i pro změnu naruby: kdo byl v minulosti odněkud odstraněn nebo vyhozen, má být nyní dosazen. Neboť mezi tisíci těch, komu bylo ukřivděno a kdo musí být plně rehabilitováni i s možností znovu pracovat v politických funkcích, se mohou přimísit i stovky těch, koho každá demokracie od jakékoli vedoucí práce stejně vyhodit musí: pro neschopnost, tlachobovství nebo kariérismus. A nezhoubnější vůbec už by byl názor, že naopak každý, kdo v minulosti nebyl od své práce vyhozen nebo odstraněn, je jaksi už